

INTERVIU

Alexandra Toader: „Cea mai eficientă strategie de combatere a nostalgiei față de trecutul comunist este să se facă dreptate până la capăt”

(Alexandra Toader: ”The most efficient strategy to combat nostalgia for the Communist past is to do justice to the end”)

Interviu realizat de Daniel ȘANDRU

Alexandra TOADER este, din ianuarie 2020, Președinte executiv al Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. În perioada 2018-2020 a fost membru al Colegiului Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. Este doctor al Facultății de Istorie din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, cu teza *Cultul personalității lui Gheorghe Gheorghiu-Dej: origini, evoluție, forme de manifestare* (susținută în 2013). Domeniile sale de interes sunt axate, în mod special, pe tehnicile de construire și transmitere a miturilor socialiste și a cultului personalității liderilor politici, pe reconstituirea biografiei liderilor comuniști români, precum și pe contestarea și represiunea opozițiilor regimului în anii 1945-1989. Este autoarea cărții *Cultul personalității lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (1944-1965)*, apărută la Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, în anul 2015. Alte publicații semnificative: „Discrepanța dintre imaginea reală și cea proiectată a reprezentanților puterii în primii ani ai regimului comunist din România”, în *Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol, Iași*; „Legitimitate, autoritate, popularitate: imaginea simbolică a Regelui Mihai în anii 1944-1947”, în *Alexandru Muraru, Andrei Muraru (coord.), Regele, comuniștii și coroana: adevărata istorie a abdicării lui Mihai I*, Editura Polirom, Iași, 2017; „Propaganda românească împotriva «mitului Tito» (1948-1949)”, în *East European Journal of Diplomatic History*, No. 2, Iași, 2015; „Euphory and Propaganda: Gheorghe Gheorghiu-Dej’s Fiftieth Birthday”, în *Interstitio. East European Review Of Historical and Cultural Anthropology*, 2013.

Daniel Șandru: *La 30 de ani de la Revoluția din 1989, constatăm că nostalgia după comunism nu a dispărut din mentalul colectiv. Mai mult, putem observa o continuitate a tendințelor nostalgice apărute imediat după 1990. Dacă o bună bucată de vreme s-a vorbit despre faptul că nostalgici sunt mai cu seamă „perdanții tranziției”, în prezent aceștia se regăsesc și în rândul generației tinere. Cum putem explica acest fenomen?*

Alexandra Toader: Regimul comunist din România a durat mai bine de patru decenii, astfel încât este firesc ca subiectul nostalgiei față de perioada de dinainte de 1989 să fie atât de prezent în dezbateră publică. Mai mult, acest fenomen este sesizabil nu doar în fostele state comuniste, ci și în Europa de Vest, în țări care nu au experimentat regimul, dar care au avut un partid comunist puternic după cel de-Al Doilea Război Mondial. În mod evident, această tendință poate conduce la pericolul uitării sau chiar negării consecințelor negative pe care le-au imprimat politicile totalitare și, tocmai din acest motiv, este necesară combaterea/condamnarea unor astfel de atitudini, care pot degenera în timp.

După 1989, în România, la fel ca în toate celelalte state din Europa Centrală și de Est, imaginea foștilor lideri comuniști a fost demolată rapid, amintind de remarca lui Gustave Le Bon, potrivit căreia „dacă ideilor le trebuie timp îndelungat spre a se stabili în cugetul mulțimilor, un timp mai puțin considerabil le este necesar ca să iasă de acolo”. Cu toate acestea, ceea ce frapază la nivel european constă în existența unor relicve palpabile ale trecutului, cum ar fi, de pildă, statui ale unor foști conducători comuniști care nu au fost încă demolate; de asemenea, ne confruntăm cu prezența unor partide care se autointitulează comuniste, ca să ofer doar câteva exemple. Dar, cel mai important cred eu, restanța majoră rezidă în faptul că, la trei decenii de la căderea comunismului, responsabilitatea celor care se fac vinovați de crime și abuzuri săvârșite în epocă nu a fost încă stabilită clar.

Revenind la relicvele comunismului, aș aduce exemplul unei statui a lui Emil Bodnăraș din comuna Iaslovăț, județul Suceava, amplasată chiar în fața clădirii în care funcționează Poșta, Biblioteca și Căminul Cultural din localitate. Totodată, o statuie a lui Petru Groza este situată în localitatea Băcia din județul Hunedoara, chiar în centrul vechi al orașului. Nu mai puțin, chiar în București avem o stradă care poartă numele generalului Vasile Milea și o alta, pe cel al lui Lucrețiu Pătrășcanu. Mult mai relevante sunt cazurile în care formatori de opinie ori chiar reprezentanți ai unor formațiuni politice elogiază în discursul lor public personalitatea unor lideri ca Nicolae Ceaușescu. Toate aceste exemple nu trebuie generalizate, ele constituindu-se într-o practică marginală; dar, cu toate acestea, nu trebuie desconsiderat impactul lor la nivel societal. În plus, consider că astfel de reacții publice trebuie sancționate de către autoritățile competente. Motivul este unul simplu, dar cu o încărcătură cât se poate de tragică: regimul comunist din România a făcut zeci de mii de victime, iar crimele și abuzurile comise înainte de 1989 sunt de necontestat. Este de nepermis ca la mai bine de 30 de ani de la prăbușirea regimului comunist din România să se încerce denaturarea istoriei, alimentarea de falsuri istorice și pătarea memoriei celor care și-au pierdut viața sau care au avut de suferit. Astfel de reacții sunt, finalmente, o ofensă adusă memoriei celor care au luptat, uneori cu prețul vieții, pentru apărarea valorilor democratice și a statului de drept. De asemenea, astfel de atitudini se constituie într-o piedică majoră în fața progreselor făcute de statul român în ultimele decenii, pentru ca acest capitol sumbru din istoria României să nu se mai repete.

După cum ați afirmat și dumneavoastră, astfel de tendințe sunt sesizabile nu doar în rândul celor care au trăit în perioadă, ci și în cazul tinerilor. Explicația rezidă în faptul că generația de astăzi împrumută, *volens nolens*, din atitudinea generației care a experimentat regimul totalitar, de multe ori fără să treacă informațiile printr-un anumit filtru critic. De

aceea, rolul programelor educaționale care să conveargă în direcția sublinierii atrocităților din perioada comunistă mi se pare esențial. Aici, un rol extrem de important îl au manualele școlare, workshop-urile care ating teme conexe, vizitele de studiu la fostele închisori și colonii de muncă din perioada comunistă, filmele documentare ș.a. În esență, toate acestea trebuie să conveargă în direcția unui program susținut la nivelul autorităților statului, în care să fie implicate toate instituțiile responsabile pe acest palier.

Este adevărat, pe de altă parte, că diversele aspecte care au caracterizat perioada 1945-1989 au fost studiate *in extenso* de către istorici, politologi sau sociologi. S-a făcut și continuă să se facă o cercetare riguroasă pe teme incidente sau adiacente epocii comunismului. Totuși, mai important decât atât este diseminarea respectivelor informații către generația tânără, într-o manieră cât mai coerentă și ușor de asimilat. Finalmente, istoricii nu trebuie să scrie doar pentru istorici. Rezultatele studiilor științifice, adesea dificil de utilizat ca instrument de lucru pentru persoane din afara domeniului, trebuie transpuse într-o formă accesibilă publicului larg.

Toate aceste demersuri sunt necesare dat fiind faptul că, fără memorie, nu există cultură, nu există identitate și riscăm să repetăm anumite greșeli din trecut. La fel se întâmplă și dacă nu înțelegem cauzele și consecințele instaurării regimului comunist din România. Trebuie să identificăm pârghiile necesare pentru a evita capcanele inerente ale istoriei și tendința memoriei de a fi selectivă. Iar nostalgia față de trecutul comunist este cea mai elocventă formă a unei memorii trunchiate.

În ce măsură au influențat aceste tendințe nostalgice continuitatea, nu doar la nivel mentalitar, ci și la nivel decizional, a reflexelor comuniste în postcomunism? Ce impact au avut acestea asupra proceselor de democratizare și consolidare democratică, dacă este să ne comparăm cu celelalte state foste comuniste?

Societățile socialiste din Europa de Est s-au deosebit între ele în multe privințe, acesta fiind motivul pentru care cercetătorii fenomenului au avansat termenul „comunisme” atunci când se referă la țările care au experimentat acest regim totalitar. Cu alte cuvinte, a existat o serie de asimetrii de la o țară la alta. Deși ideologia a impus un cumul de caracteristici sistemice comune statelor din blocul comunist, modul de înțelegere și aplicare a dogmei marxist-leniniste nu a fost identic în fiecare țară. Acest dezechilibru rezultă din implicarea neuniformă a URSS în statele din regiune, precum și din moștenirea politică și culturală de dinainte de cel de-Al Doilea Război Mondial specifică fiecărei țări în parte.

Pentru a înțelege tipologia memoriei locale și a contra-memoriei în post-socialism, este necesar să pornim de la natura totalitară a regimului comunist, de la caracteristicile pe care le-a comportat: impunerea monopolului partidului unic, represiunea sistematică a opozițiilor puterii, existența un lider incontestabil etc. De asemenea, trebuie să luăm în considerare contextul istoric al formării memoriei în regimurile impuse de Uniunea Sovietică în Europa de Est. Partidele comuniste au ajuns la putere după cel de-Al Doilea Război Mondial, intenționând o transformare radicală a societății și crearea unei „noi lumi”. S-a intenționat și s-a reușit o ruptură decisivă cu trecutul, astfel încât ordinea de dinainte de război a fost demontată. Pluralismul politic a fost desființat, s-a recurs la o planificare economică centralizată destinată să elimine inegalitățile sociale. Mai mult, educația, religia, sistemul judiciar, au fost reduse în conformitate cu agenda oficială. În acest context, s-a produs o transformare a identităților individuale și colective cu scopul creării unui „om nou”, a unui *homo sovieticus*, după expresia lui Aleksandr Zinoviev.

Inițial, acest demers a implicat încercarea de a anihila simțul identității, ceea ce s-a tradus prin rescrierea trecutului. Acesta a fost un prim pas spre remodelarea memoriei colective. Revizuirea trecutului, după cum bine știm, a îmbrăcat o serie de forme orwelliene. În încercările de definire a regimurilor totalitare, ideologiei i se oferă un rol primordial, dat fiind caracterul ei intruziv, totalizant, motiv pentru care unii observatori ai totalitarismului au tendința de a identifica, în tipul de regim studiat (fie că este vorba de fascism sau comunism), o ideocrație. Acest aspect impunea, în mod categoric, și un procedeu de gestiune a memoriei, o manieră de a „extorca” populația de paradigmele unei epoci trecute. Toate aceste politici imprimare la nivelul societăților comuniste, timp de aproape jumătate de secol, și-au lăsat în mod evident amprenta după 1989 din punctul de vedere al impactului asupra proceselor de democratizare și consolidare democratică.

Am recurs la această trecere în revistă a caracteristicilor regimului comunist întrucât, în sistemul de tranziție de la comunism la societatea democratică, un rol primordial l-a avut moștenirea vechiului regim, care a marcat atât tipurile instituționale, cât și ambalajul noului proiect politic și economic. Acesta este și motivul pentru care François Fejtő resuscită termenul de „democratizare confuză” în momentul când face referire la politicile de după 1989 din țările din Europa de Est. Unul din principalele elemente care au contribuit la perpetuarea anumitor practici discursive sau a unor decizii politice a fost rolul pe care ideologia și-l asumase în fostul regim și maniera în care aceasta încă își mai păstra din reverberații. Totodată, în funcție de natura regimului experimentat de fiecare stat în parte, abordarea politică, socială și economică a reprezentanților puterii de după 1989 a fost diferită.

De exemplu, încă de la numirea sa în fruntea noului guvern cehoslovac, Vaclav Havel a anunțat că vrea, înainte de toate, să „șteargă cu buretele trecutul”. Or, această manieră de abordare este în deplină disonanță cu ceea ce s-a întâmplat în România post-decembristă. O simplă trecere în revistă a modului în care a fost „instrumentată” problema lustrației, de pildă, este un indiciu clar al tipului de democratizare și al ambalajului politic asumat de fiecare fostă țară comunistă în parte.

Cum apreciați programele educaționale din ultimii 30 de ani, mai ales cele derulate prin intermediul sistemului de educație, pentru relevarea a ceea ce a însemnat regimul comunist din România? Au avut impact impact sau rezultatele lor nu pot fi considerate relevante?

Perioada comunistă este tratată sumar în programa școlară. În afară de manualul opțional publicat de IICCMER, *O istorie a comunismului în România*, al cărui primă ediție a apărut 2008, elevii din ciclurile gimnazial și liceal iau contact cu informații care relevă ce a însemnat regimul comunist în România tangențial și, de regulă, la finalul ciclurilor de învățământ, când perioada 1945-1989 este prezentată ca parte a istoriei românilor, fiindu-i rezervate foarte puține pagini. De aceea, important pentru instituțiile de profil este să organizeze workshopuri, concursuri, școli de vară, în cadrul cărora specialiștii în domeniu să le expună participanților istoria unor momente relevante din anii comunismului. Cu atât mai mult cu cât un curs opțional, chiar dacă este studiat pe parcursul unui an întreg, nu poate schimba vizibil optica generală a generațiilor tinere, iar sondajele de opinie cu privire la percepția lor relativ la ceea ce a însemnat perioada comunistă sunt edificatoare în acest sens. Nu aș spune că rezultatele programelor educaționale nu au fost relevante sau că nu au avut impactul scontat. Dimpotrivă. Totuși, aș reveni la ceea ce spuneam anterior, la tendința de a recepta anumite informații fără a le trece prin filtrul critic; iar aici, un rol esențial îl au profesorii și programele derulate de instituții abilitate în acest sens, al căror profil este devoalarea crimelor petrecute înainte de 1989. Bineînțeles, cu concursul permanent al ministerelor de resort, precum cel al Educației.

Cum vă raportați, ca specialistă în istoria comunismului, la informațiile pe care le primesc elevii cu privire la regimul comunist din România?

După 1989, și domeniul educațional a trecut printr-o schimbare de paradigmă, dar rezultatele concrete în acest sens nu s-au văzut imediat. După cum știm, în primii ani de după

prăbușirea regimului comunist s-a decis înlocuirea manualelor de istorie cu manualul din 1942 al lui P. P. Panaitescu, care se oprește odată cu moartea regelui Ferdinand. Un alt exemplu este manualul redactat de Dumitru Almaș, Ioan Nicoară și Alexandru Vianu în care se discuta, fragmentar, doar despre „lumea după al doilea război mondial”, după cum era intitulat unul dintre capitole. O schimbare a intervenit în 1999, odată cu introducerea manualelor alternative, însă, până în a doua jumătate a anilor 2000, informațiile despre perioada comunistă erau lipsite de consistență.

Actualmente, există numeroase programe dedicate tinerilor interesați de subiect. Sunt instituții guvernamentale care organizează proiecte de acest tip și, de asemenea, ONG-uri care își consacră atenția activităților din acest spectru. Revin la faptul că informația primită de elev nu este suficientă dar, în același timp, există o varietate de mijloace de informare pentru cei interesați, cu informații dintre cele mai diverse despre specificul și realitățile de dinainte de 1989. Important este, însă, să fie ghidați. Altfel, generația tânără va rămâne cantonată în lacune și controverse despre anumite evenimente emblematice din perioada comunistă.

Într-un studiu recent, realizat de Globsec ("Voices of Central and Eastern Europe. Perceptions of democracy & governance in 10 EU countries" - https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2020/06/Voices-of-Central-and-Eastern-Europe-print-version.pdf?fbclid=IwAR1z-IDfHfIF0y3K_9tosZ17cZLQ3j2Hq8dHHz_BCQ-WPP-DXjUqXhtu678), este redat faptul că 45% dintre români consideră că protestele din decembrie 1989, ce au determinat căderea regimului totalitar, au fost organizate și susținute de către puterile occidentale. Considerați că acest procent ridicat vine pe fondul unei nostalgii național-comuniste care se pliază pe actualele tendințe iliberale existente în zona central-est europeană?

Pentru a răspunde la această întrebare, aș prelua un citat folosit în preambulul respectivului studiu: „Democrația poate avea câștig de cauză doar dacă cei care își exprimă alegerea sunt pregătiți să o facă într-un mod înțelept”. De fapt, afirmația fostului președinte american Theodore Roosevelt continuă, prin a sublinia un fapt extrem de important: „prin urmare, adevărata salvagardare a democrației este educația... școlile dețin o funcție esențială într-o democrație, în sensul pregătirii fiecărui cetățean pentru a alege cu înțelepciune”. Analizând rezultatele acestui studiu recent, se nasc o serie de întrebări legitime: cât de pregătiți erau românii pentru schimbare în anul 1989? Cât de mult conștientizau urmările concrete ale faliei ce urma să se producă?

Percepțiile relative la protestele din anii 1989-1990 în statele care s-au aflat în sfera de influență sovietică sunt un indicator al gradului de informare a cetățenilor, la nivel general. La fel ca în cazul României, și în alte state sunt sesizabile percepții eronate cu privire la schimbarea de regim. În privința Cehiei, de pildă, 32% dintre cei chestionați consideră că Revoluția de catifea nu a fost rezultatul unor proteste de masă ci, mai degrabă, momentul a fost planificat anterior de către serviciile secrete. În cazul statelor baltice, pe de altă parte, există respondenți care consideră că mișcările în direcția câștigării independenței acestora în 1990 au fost orchestrate de Statele Unite cu scopul precis de a-și conserva dominanția în regiune. Nu mai puțin, aproape jumătate dintre polonezi sunt de părere că reprezentanții Solidarității au făcut un pact cu exponenții comuniști în timpul negocierilor de la „Masa Rotundă” din 1989 și, dat fiind acest context, Polonia ar mai fi condusă și aflată încă sub influența unor persoane care au ocupat poziții relevante în perioada comunistă.

Ceea ce mi-am propus să scot în evidență, prin aceste exemple, este că România nu este un caz particular. Prin urmare, esențială este identificarea cauzelor unor astfel de percepții care, în mod evident, denaturează realitatea. Consider că unul dintre motive este reprezentat de accesul târziu al românilor la documentele de arhivă. În România, abia după 15 ani de la Revoluție putem vorbi de o „liberalizare” a accesului la documentele produse de puterea comunistă. E drept, după 1989 s-au publicat numeroase studii cu privire la evenimentele importante din istoria regimului comunist, însă trebuie să recunoaștem că multe informații erau trunchiate sau erau prezentate nuanțat, subiectiv și selectiv.

Cum apreciați situația nostalgiei postcomuniste după comunism în celelalte țări central-est europene care până în 1989 au avut același tip de regim?

Statele europene care au experimentat comunismul au abordat trecutul lor socialist, după 1989, în moduri diferite. Unele, cum ar fi Germania și Cehia, s-au „ocupat” rapid și decisiv de moștenirea fostului regim, în timp ce altele (precum România, Bulgaria, fosta Iugoslavie sau Albania) au găsit procesul mai problematic. Cu toate acestea, per ansamblu, pot fi identificate două mari tendințe, în aparență contradictorii, dar care au coabitat până la un anumit nivel: pe de o parte respingerea/condamnarea fermă trecutului și, pe de altă parte, nostalgia pentru trecutul recent.

Nu există o singură teorie care să explice cauzele nostalgiei. Sociologii explică aceste atitudini prin simpatia față de utopia eșuată sau prin apelul la diverse paradigme, care leagă nostalgia de comercializarea trecutului. Cert este că nostalgiile comuniste pot fi periculoase,

întrucât întrețin relativizarea istoriei și un discurs propagandistic axat pe mitul binelui în comunism. De asemenea, pot da naștere unor situații atipice, precum coagularea unor formațiuni care să militeze în sensul resuscitării anumitor principii ale dogmei marxist-leniniste. În România, spre exemplu, la finalul anului trecut, în registrul partidelor politice figurau două partide cu o asemenea ideologie: Partidul Comuniștilor și Partidul Comunist Român Secolul XXI. Este adevărat că numărul simpatizanților este redus, însă denotă faptul că astfel de anomalii încă sunt posibile.

Foarte interesant de urmărit este și subiectul alegerilor regionale din landul Thüringen (Germania), din luna octombrie a anului trecut, care s-au soldat cu victorii ale radicalilor. Astfel, în Turingia s-au impus politicienii partidului Die Linke, format, în speță, de reprezentanți ai fostului partid comunist german. Pe locul doi s-au clasat militanții populiști și extremiști ai Alternativei pentru Germania, AfD. Stânga radicală a obținut, practic, aproximativ 30% din voturile exprimate. Partidul de extremă dreaptă Alternativa pentru Germania s-a clasat pe locul secund, cu 24% din opțiuni.

Care au fost / sunt principalele programe ale ICCMER orientate înspre cunoașterea ororilor din timpul regimului comunist și în ce măsură considerați că ele au contribuit / contribuie la combaterea nostalgiei față de acesta?

Având în vedere misiunea ICCMER, stabilită prin legea de înființare și organizare, rezultatele științifice ale instituției trebuie să fie un reper pe palierul identificării responsabililor pentru crimele și abuzurile săvârșite înainte de 1989. Institutul trebuie să producă dovezi privind încălcări ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pe întreaga perioadă a regimului comunist și să sesizeze organele de cercetare penală atunci când există suspiciuni în acest sens.

Totodată, Institutul are o componentă educațională foarte bine definită. De aceea, la nivelul ICCMER s-au derulat, de-a lungul timpului, proiecte precum organizarea unor școli de vară, practică de specialitate, expoziții, conferințe, s-a recurs la sprijinirea cercetătorilor din România prin organizarea unui program de burse de studiu, s-a creat un sistem de parteneriate cu instituții academice și de stat, s-au publicat volume de referință pe tematica istoriei regimului comunist din România etc.

În momentul de față sunt în derulare 45 de proiecte aprobate instituțional, cu accent pe aria educațională, editorială, de cercetare, investigații speciale și arheologice. Toate aceste proiecte au ca principal obiectiv investigarea de o manieră riguroasă a perioadei comuniste și prezentarea publicului larg a consecințelor negative generate de instaurarea regimului în România. În acest an, am pus un mare accent pe atragerea a cât mai multor studenți în vederea realizării practicii de specialitate în cadrul ICCMER. Am inițiat, totodată, un concurs de manuscrise în vederea susținerii publicării unor teze de doctorat pe subiecte de istorie recentă și am organizat, deja, cursuri și workshop-uri online pentru studenții, masteranzii și doctoranzii care au în centrul preocupărilor studiul perioadei 1945-1989.

Am considerat esențială și inițierea de proiecte care se vor concretiza, până la finalul anului, în publicarea a 14 volume de cercetări/studii/articole. Este vorba de lucrări redactate de cercetători ICCMER, volume editate/coordonate de cercetători interni (dicționare, mărturii, interviuri cu deținuți politic), cu atragerea de materiale ale unor membri ai comunității academice din țară și străinătate. De asemenea, ne-am axat pe sprijinirea apariției și traducerii unor lucrări de referință în plan internațional pe teme privitoare la istoria regimului comunist.

Având în vedere scopul și misiunea ICCMER, începând cu acest an instituția derulează ample proiecte de cercetare a unor episoade relevante din istoria comunismului din România. Aceste proiecte de cercetare urmează să se concretizeze prin apariția de lucrări consacrate subiectelor de istoria comunismului românesc, rapoarte instituționale, site-uri sau expoziții. Un astfel de proiect amplu este recuperarea memoriei foștilor deținuți politic care au participat la reabilitarea Cazinoului din Constanța la începutul anilor '50. Proiectul a fost demarat ca urmare a faptului că, în luna mai a acestui an, un bilet semnat de 16 deținuți politic a fost găsit în zidurile Cazinoului din Constanța, în timpul lucrărilor de reabilitare. În acest proiect sunt deja implicați 11 cercetători, printre care și urmași a foștilor deținuți politic și preconizăm atragerea mai multor colaboratori, pe măsură ce se avansează cu cercetarea.

În privința proiectelor de investigații, trebuie să ținem cont de faptul că urmele celor care se fac vinovați de crime înainte de 1989 au început să dispară după treizeci de ani. De menționat că în majoritatea dosarelor instrumentate de Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție cercetările nu au condus la tragerea la răspundere penală a vinovaților din cauza intervenirii decesului făptuitorilor. Prin urmare, am ales să ne canalizăm atenția pe un dosar amplu, care va conduce, în mod cert, la rezultate relevante privind tragerea la răspundere a celor vinovați de încălcări ale drepturilor omului în perioada de referință. Este vorba de dosarul celor care au încercat să treacă ilegal frontiera româno-iugoslavă și româno-maghiară, în încercarea de a evada din lagărul comunist și care au fost uciși la frontieră de grăniceri. Trecherile ilegale de frontieră au reprezentat un fenomen de masă, care între 1948 și 1989 a implicat sute de mii de români. La fel ca în alte proiecte de investigații, încercăm să ne concentrăm pe fapte concrete, pornind de la vinovății concrete, așa încât demersurile noastre să aibă drept consecință tragerea la răspundere a celor suspectați de crime și abuzuri.

Concret, toate aceste proiecte în care suntem implicați au ca principal obiectiv demascarea atrocităților comise în perioada 1945-1989 în numele ideologiei comuniste. În mod evident, rezultatele cercetărilor au ca menire contracararea acelor puseuri nostalgice despre care am discutat deja și conștientizarea publicului larg despre suferințele experimentate de deținuții politic, de către cei care s-au opus și au rezistat în fața impunerii preceptelor totalitare.

Care ar fi, din punctul dumneavoastră de vedere, cea mai eficientă strategie de combatere a nostalgiei postcomuniste în plan mentalitar și a practicilor instituționalizate de aceasta în plan societal? Are statul român capacitatea de a aloca suficiente resurse în această direcție?

În ciuda încercărilor repetate și coagulate din punct de vedere instituțional de a impune o falie față de trecut, de multe ori ne-am arătat copleșiți, cel puțin în primul deceniu post-decembrist, de bagajul greoi al istoriei.

În momentul de față, consider că cea mai eficientă strategie de combatere a nostalgiei față de trecutul comunist este să se facă dreptate până la capăt în cazuri în care sunt sesizate

fapte de natură să încalce drepturi ale omului în perioada comunistă. Abia atunci putem spune că ne-am vindecat de comunism sau că am depășit moștenirea grea a perioadei de dinaintea de 1989. De asemenea, trebuie să ținem cont de faptul că – în ciuda cercetărilor sistematice care s-au făcut de-a lungul timpului în arhive – numele a mii, poate chiar zeci de mii de victime ale regimului nu se regăsesc, din păcate, în cărțile de istorie. Deși au suferit în perioadă din pricina atitudinilor contestate la adresa reprezentanților puterii, toate aceste persoane au rămas – și nu cred că greșesc folosind această sintagmă – „anonimi ai istoriei” și este datoria noastră, a cercetătorilor, să le recuperăm memoria. Altfel spus, o altă modalitate care ne poate ajuta să scăpăm de reminiscentele comunismului este să depunem eforturi continue așa încât să ne cunoaștem foarte bine trecutul și să ni-l asumăm. Memoria regimului comunist, a victimelor aparatului represiv trebuie recuperată, trebuie prezervată, iar cei care se fac vinovați trebuie identificați și deferiți justiției. Nu este prea târziu pentru a se face dreptate, în ciuda faptului că au trecut mai bine de 30 de ani de la Revoluție. Doar astfel se poate susține o societate democratică bine consolidată, clădită pe respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În această perioadă s-au produs crime, abuzuri, oamenii au fost forțați să vibreze, să pulseze în ritmurile dictate de regim. Frica s-a constituit într-un fenomen care a dominat societatea românească și orice tendință de a contesta regimul era aspru pedepsită. Datoria noastră morală este de a condamna derapajele trecutului.

Această luptă poate fi câștigată printr-o societate civilă bine consolidată, prin specialiști în domeniu care să analizeze informațiile de epocă într-o manieră riguroasă și printr-un act de justiție sănătos. Este adevărat că majoritatea victimelor comunismului nu mai sunt în viață. Însă tragerea la răspundere a celor vinovați este o reparație morală pentru urmași și, mai mult decât atât, are o componentă pedagogică importantă pentru generațiile de astăzi și cele viitoare.